

Wybrane aspekty lustracji na łamach „Gazety Wyborczej” i „Dziennika. Polska, Europa, Świat”

JAN KUJAWSKI

Uniwersytet Warszawski

Streszczenie

Niniejszy artykuł obejmuje tematykę związaną z problemem lustracji w Polsce po 1989 r. Analiza obejmuje wybrane teksty prasowe dotyczące lustracji pojawiające się w dwóch tytułach prasy codziennej: „Gazeta Wyborcza” oraz „Dziennik. Polska, Europa, Świat” w I kw. 2006 r. Rozważania skoncentrowane zostały na sposobie prezentowania w tekstach podstawowych kategorii używanych do opisywania lustracji w Polsce w 2006 r. Celem artykułu było zbadanie wydziwisku, jaki w obu tytułach towarzyszył publikowanym przez nie treściom dotyczącym lustracji, a także najczęściej pojawiających się w tekstach kategorii tematycznych.

Słowa-klucze: najnowsza historia polityczna, lustracja, analiza treści, analiza zawartości prasy, socjologia polityki

Abstract

Selected aspects of lustration in "Gazeta Wyborcza" and "Dziennik. Polska, Europa, Świat"

The aim of the article is to introduce one of the most important issues that have been raised in the public debate at the beginning of political transformation in Poland - the problem of lustration. The analysis includes selected articles concerning lustration appearing in two titles of daily newspapers: "Gazeta Wyborcza" and "Dziennik. Polska, Europa, Świat" in the first quarter of 2006. The reflections were focused on how to present in the texts the basic categories used to describe the lustration in Poland in 2006. The aim of the article was to study on the sentiment of the lustration - as well as most often appearing in the texts of the thematic categories.

Keywords: political sociology, modern history, lustration, content analysis, press analysis

WSTĘP

Celem niniejszego artykułu było przedstawienie obrazu lustracji nakreślonego w dwóch wydawanych w Polsce dziennikach o charakterze ogólnopolskim: „Gazecie Wyborczej” i „Dzienniku” i zbadanie wydźwięku, jaki w obu tytułach towarzyszył publikowanym przez nie treściom dotyczącym lustracji. W pierwszej części artykułu zdefiniowano pojęcie lustracji oraz przedstawiono metodologię zastosowaną w badaniu: opisano przedmiot i cel badań, główne pytania badawcze, a także zaprezentowano opis źródeł, zakresu analizy oraz przyjętej metody badawczej. Następnie dokonano analizy zgromadzonego materiału badawczego na podstawie przyjętych kategorii. Przygotowano zestawienie ilościowe dotyczące wydźwięku artykułów (który analizowano, konstruuując w tym celu skalę porządkową od *zdecydowanie antylustracyjny* do *zdecydowanie prolustracyjny*) w obu analizowanych tytułach, zestawienie tematyki poruszanej w analizowanych dziennikach. Następnie przygotowano analizę ilościową wydarzeń, które były opisywane najczęściej w obu badanych tytułach.

PODSTAWY METODOLOGICZNE

POJĘCIE LUSTRACJI

Dla potrzeb niniejszego tekstu optymalne będzie używanie terminu lustracja jako ogół procedur weryfikacyjnych, mających na celu zbadanie związków osób pełniących określone funkcje publiczne z komunistycznymi służbami specjalnymi w latach 1944-1990, a także ogólnie ujawnianie informacji na temat współpracy osób lub kategorii społecznych z komunistycznymi służbami specjalnymi. W związku z tym, że zbadano treści prasowe, nie zawsze informujące o formalnej, proceduralnej drodze weryfikacji, często odnoszące się do tzw. „przecieków” medialnych na temat domniemanej współpracy, definicja ta będzie traktowana szerzej niż przewiduje to ustawa (badane treści prasowe mogą zatem dotyczyć informacji o poszczególnych osobach, w stosunku do których pojawiły się podejrzenia o współpracę ze służbami specjalnymi, jednak, biorąc pod uwagę obowiązujące w owym czasie regulacje prawne, osoby te nie należały do kategorii osób objętych obowiązkiem składania oświadczeń lustracyjnych (np. dziennikarze w czasach obowiązywania ustawy z 11 kwietnia 1997).

PRZEDMIOT I CEL BADAŃ

Lustracja stanowiła jeden z najistotniejszych problemów, jakie podnoszone były w polskiej debacie publicznej po 1989 r. Natężenie publikacji prasowych na temat lustracji zmieniało się na przestrzeni tego okresu, często w zależności od tego, jakie ugrupowania polityczne obecne były w danym okresie w polskim Sejmie. Kształt debaty parlamentarnej (jak również przedwyborczej) miał wpływ na większą lub mniejszą obecność pewnych treści w przestrzeni społecznej. W latach 2005-2006 można mówić z kilku powodów o częstej obecności problematyki lustracji w środkach masowego przekazu. Po pierwsze, w wyborach parlamentarnych 2005 największą liczbę głosów uzyskało ugrupowanie, które można uznać za zdecydowanie prołustracyjne (postulat lustracji był istotnym elementem programu wyborczego Prawa i Sprawiedliwości, partia ponadto opowiadała się za poszerzeniem katalogu osób pełniących funkcje publiczne, które miałyby podlegać lustracji¹). Po drugie, Platforma Obywatelska, największe ugrupowanie znajdujące się po wyborach 2005 r. w opozycji, głosami swoich przedstawicieli, zwłaszcza wywodzących się z konserwatywnego skrzydła tej partii (jak choćby Jan Rokita), również wskazywała na potrzebę upublicznienia materiałów gromadzonych przez komunistyczne służby specjalne i przechowywanych następnie w Instytucie Pamięci Narodowej. W programie wyborczym tej partii dużą rolę odgrywały elementy prawicowe, co powodowało również częste pojawianie się medialnych spekulacji o powyborczej koalicji PO-PiS². Po trzecie, głęboki kryzys rządów koalicji SLD-UP-PSL, którego apogeum stanowiła afera Rywina, wpłynął na zmianę nastrojów społecznych. W badaniach prowadzonych w lipcu 2005 r. 80% respondentów opowiedziało się za zmianą konstytucji, 82% za powołaniem urzędu antykorupcyjnego, a 84% za lustracją majątkową³. W naturalny sposób przełożyło się to na większe zainteresowanie tematyką lustracji, która to kwestia wpisywała się dobrze w ogólną narrację dotyczącą konieczności przebudowy i naprawy państwa. Przedmiotem niniejszego badania było określenie, a następnie analiza kluczowych wątków, a także charakterystyka opisywanych aktorów, jacy pojawili się w tekstach dotyczących lustracji zawartych w dwóch tytułach prasy codziennej o charakterze ogólnopolskim.

¹ Program partii Prawo i Sprawiedliwość 2005 r. <http://www.pis.org.pl/doc.php?d=unit&id=3> [dostęp: 20.06.2015].

² G. Skwierczyński, *Wpływ tradycji zaborowej na zachowania wyborcze mieszkańców Galicji w wyborach 2005 roku* [w:] J. Raciborski (red.) *Studia nad Wyborami. Polska 2005-2006*, Warszawa 2008, s. 152.

³ W. Roszkowski, *Najnowsza Historia Polski 1980-2006*, Warszawa 2007, s. 279.

PYTANIA BADAWCZE

Przed przystąpieniem do analizy sformułowano następujące pytania badawcze:

- Czy na podstawie analizowanych tekstów można określić stosunek każdego z analizowanych tytułów względem lustracji?;
- Na jakich aspektach dotyczących lustracji skoncentrowali się autorzy tekstów stanowiących źródło analizy? (np. regulacje prawne związane z lustracją, lustracja danych grup społeczno-zawodowych);

ŹRÓDŁA DANYCH. ZAKRES ANALIZY

Badanie objęło artykuły dotyczące lustracji, które pojawiły się w dwóch dziennikach ogólnopolskich: „Gazecie Wyborczej” oraz gazecie „Dziennik. Polska, Europa, Świat”. Zakres analizy obejmował wszystkie artykuły publikowane od 18 kwietnia do 30 czerwca 2006 r., jakie pojawiły się w wymienionych dziennikach, w których problematyka lustracyjna stanowiła istotny fragment tekstu. Pominięto artykuły, w których tematyka lustracji pojawiła się w sposób śladowy. Badanie dotyczyło tekstów o charakterze informacyjnym, komentarzy o charakterze publicystycznym, uwzględnione w nim zostały także oficjalne komunikaty podmiotów o charakterze publicznym (np. list Episkopatu, oświadczenia Prezydenta RP bądź Rzecznika Praw Obywatelskich), których głównym tematem była problematyka lustracyjna). W analizie pominięto teksty publikowane w gazetach jednak pochodzące od czytelników (np. listy do redakcji).

Przyczyny wyboru „Gazety Wyborczej” oraz „Dziennika. Polska, Europa Świat” jako źródeł analizy były następujące. Po pierwsze, w okresie, którego dotyczyła analiza, wyżej wspomniane dzienniki były (pomijając tabloidy jak „Super Express” i Fakt”, a także dziennik bezpłatny „Metro”) najpopularniejszymi gazetami codziennymi w Polsce. „Gazeta Wyborcza”, biorąc pod uwagę odsetek respondentów deklarujących czytelnictwo tego tytułu (20,19%), ustępowała jedynie tabloidowi „Fakt” (20,90%). „Dziennik. Polska, Europa, Świat” w tym samym badaniu (z wynikiem 7,26%) usytuował się przed „Rzeczpospolitą”, co dało temu tytułowi drugie miejsce w kategorii płatnych dzienników społeczno-politycznych⁴. Po drugie, w przypadku tych gazet możemy mówić o odmiennej orientacji politycznej każdej z nich. Początki „Gazety Wyborczej” sięgają obrad Okrągłego Stołu, którego jednym z postanowień było utworzenie legalnego dziennika, który reprezentować miał środowisko antykomunistycznej opozycji. W ten sposób doszło do powstania „Gazety”, której

⁴ Czytelnictwo prasy w I poł. 2006 r. <http://www.wirtualnemedial.pl/artykul/czytelnictwo-prasy-w-i-polroczu-2006#> [dostęp: 9.05.2018].

redaktorem naczelnym nieprzerwanie od momentu powstania był Adam Michnik, jedna z głównych postaci środowiska lewicy solidarnościowej⁵.

„Dziennik. Polska, Europa, Świat” pojawił się na rynku znacznie później. Był pismem, które w swym założeniu miało stanowić główną rynkową konkurencję dla „Gazety Wyborczej”. W debacie publicystycznej pojawiały się głosy sugerujące, że linia polityczna tego pisma bliska była poglądom zwolenników koalicji PO-PiS. niektórzy publicyści zarzucali dziennikarzom „Dziennika” nawet wyraźną niechęć w stosunku do gazety kierowanej przez Adama Michnika, jak i do jego samego⁶. Podobna retoryka pojawiła się w tygodniku „Przegląd” w tekście „Pajęczyna Wildsteina”, którego autor dowodził, że pojawienie się „Dziennika” oznaczało powrót na scenę polityczną środowiska tzw. *pampersów* - dziennikarzy o poglądach konserwatywnych, którzy na polskiej scenie polityczno-medialnej pojawili się w pierwszej połowie lat 90-tych za sprawą ówczesnego prezesa TVP, Wiesława Walendziaka. W tekście opublikowanym w „Przeglądzie” „Dziennik” opisywany jest jako pismo, którego linia polityczna zbieżna jest z programem Prawa i Sprawiedliwości, zaś jego głównym oponentem jest „Gazeta Wyborcza”⁷. Taka klasyfikacja „Dziennika”, która pojawiła się w debacie publicznej, była głównym powodem wyboru „Dziennika” jako analizowanego tytułu. W tym kontekście przyjęto założenie, że w momencie pojawienia się danej gazety na rynku, pismo stara się jak najdokładniej określić swój profil w celu wyjścia naprzeciw oczekiwaniom swej "grupy docelowej", a zatem teksty publikowane w początkowym okresie działalności pisma, z dużym prawdopodobieństwem będą wyraziste, a co za tym idzie przydatne, przyjmując optykę badacza.

METODA BADAWCZA

W niniejszej pracy posłużono się analizą treści tekstów publikowanych w „Gazecie Wyborczej” oraz „Dzienniku. Polska, Europa, Świat” opublikowanych w okresie od 18 kwietnia 2006 r. (data ukazania się pierwszego numeru „Dziennika”) do 30 czerwca 2006 r. Z uwagi na cel badań, jakim było zrekonstruowanie obrazu lustracji przedstawionego w dwóch wymienionych dziennikach, jednostką analizy uczyniono treść jednego tekstu prasowego. Kluczowym aspektem było tutaj pojęcie *sensu globalnego*, które pojawia się w publikacji Tomasza Piekota i odnosi się do ogólnego tematu całego przekazu⁸. Celem niniejszego tekstu było wykazanie, jakie tematy związane z lustracją oraz w jaki sposób były poruszane (wartościowane, komentowane) w analizowanych tekstach prasowych, dlatego też zastosowanie takiego podejścia było w tym wypadku najbardziej adekwatne.

⁵ A. Dudek, *Pierwsze lata III Rzeczypospolitej*, Kraków 2004, s. 50-51.

⁶ M. J. W. W., *Przypadek Dziennika*, „Polityka”, nr 2709 (2009), s. 22-24.

⁷ R. W., *Pajęczyna Wildsteina*, „Przegląd” 2006, nr 27, s. 11.

⁸ T. Piekot, *Dyskurs polskich wiadomości prasowych*, Kraków 2006, s. 19.

Pierwszym etapem analizy była kategoryzacja artykułów względem zawartej w nich tematyki. Wyodrębniono pięć kategorii tematycznych: artykuły dotyczące lustracji w Kościele, artykuły omawiające procedury i regulacje prawne związane z lustracją (głównie artykuły, które dotyczyły prac nad nowelizacją ustawy lustracyjnej dokonaną w 2006 r.), artykuły opisujące procesy lustracyjne i inne procesy sądowe związane pośrednio z lustracją, artykuły zawierające informacje o ujawnieniu dokumentów IPN obciążających byłych lub obecnych funkcjonariuszy publicznych; pozostałe artykuły nie mieszczące się w żadnej z wymienionych kategorii zostały przyporządkowane do kategorii „inne”. W kolejnym kroku analizy zakodowano materiał badawczy, opierając się na metodzie standaryzacji wskazywanej na przykład przez Earla Babbiego⁹. Każdy z artykułów przyporządkowano do jednej z kategorii siedmiostopniowej skali porządkowej odnoszącej się do ogólnego wydźwięku treści względem lustracji (od *zdecydowanie antylustracyjny* do *zdecydowanie prolustracyjny*).

ANALIZA ZAWARTOŚCI PRASY: „GAZETA WYBORCZA” ORAZ „DZIENNIK. POLSKA, EUROPA, ŚWIAT”

WYDŹWIĘK ARTYKUŁÓW

Aby zbadać ogólny wydźwięk artykułów dotyczących lustracji, jakie pojawiły się w „Dzienniku” i „Gazecie Wyborczej” w okresie od 18 kwietnia do 30 czerwca 2006 r., skonstruowano skalę porządkową¹⁰ uwzględniającą intensywność poparcia lub sprzeciwu względem lustracji, począwszy od wymowy oznaczanej jako *zdecydowanie antylustracyjna*, poprzez *antylustracyjną* i kolejno: *umiarkowanie antylustracyjną*, *neutralną*, *umiarkowanie prolustracyjną*, *prolustracyjną*, *zdecydowanie prolustracyjną*. Kategoryzacja poszczególnych treści prasowych pod kątem ich wymowy odbywała się zgodnie z przyjętymi i opisanymi poniżej zasadami:

- *zdecydowanie antylustracyjna* – w ten sposób kategoryzowane były artykuły, w których pojawiała się argumentacja przeciw lustracji, zaś równolegle występowało negatywne wartościowanie opisywanych w tekście aktorów, któremu często towarzyszył emocjonalny ton wyrażający się używaniem epitetów, deprecjonowaniem itp.
- *antylustracyjna* – w ten sposób kategoryzowane były artykuły, w których pojawiała się argumentacja przeciw lustracji, nie zawierały one jednak negatywnego wartościowania opisywanych aktorów.

⁹ Por. E. Babbie, *Podstawy badań społecznych*, Warszawa 2008, s. 363-364.

¹⁰ Tamże s. 196.

- *umiarkowanie antylustracyjna* – w ten sposób kategoryzowane były artykuły, w których występowały argumenty zarówno za, jak i przeciw lustracji, jednak przeważały te odnoszące się negatywnie do lustracji.
- *neutralna* – w ten sposób kategoryzowano artykuły, w których brakowało wyraźnego ustosunkowania się autora do kwestii lustracji. Najczęściej były to artykuły o charakterze informacyjnym, nie zawierające autorskiej oceny opisywanych wydarzeń.
- *umiarkowanie prolustracyjna* - w ten sposób kategoryzowane były artykuły, w których występowały argumenty zarówno za, jak i przeciw lustracji, jednak przeważały te odnoszące się pozytywnie do lustracji.
- *prolustracyjna* – w ten sposób kategoryzowane były artykuły, w których pojawiała się argumentacja za lustracją, nie zawierały one jednak negatywnego wartościowania opisywanych aktorów.
- *zdecydowanie prolustracyjna* - w ten sposób kategoryzowane były artykuły, w których pojawiała się argumentacja za lustracją, zaś równoległe występowało negatywne wartościowanie opisywanych w tekście aktorów, któremu często towarzyszył emocjonalny ton wyrażający się używaniem epitetów, deprecjonowaniem itp.

WYDŹWIĘK ARTYKUŁÓW – „GAZETA WYBORCZA”

W „Gazecie Wyborczej” w okresie od 18 kwietnia do 30 czerwca 2006 r. pojawiło się 119 artykułów dotyczących lustracji. Lustracja była tematem poruszonym najczęściej w czerwcu, w którym to miesiącu pojawiło się aż 88 artykułów. Dla porównania w maju artykułów dotyczących tej tematyki było 29, zaś w kwietniu wystąpiły zaledwie 2 publikacje na ten temat (zauważyć jednak należy, że kwiecień nie był analizowany od początku, z uwagi na to, że pierwszy numer analizowanej równoległe gazety „Dziennik” ukazał się dopiero 18 kwietnia). Biorąc pod uwagę wydźwięk analizowanych artykułów, zdecydowaną większość stanowiły treści o wymowie neutralnej (67,23%). Były to głównie artykuły informacyjne, opisujące poszczególne wydarzenia związane z lustracją, jednak pozbawione stanowiska autora na temat tychże wydarzeń. Drugą kategorią artykułów pod względem częstości występowania były artykuły o wymowie antylustracyjnej (12,61%). W większości były to komentarze publicystów stale obecnych na łamach „Gazety Wyborczej” zamieszczane w dziale *Z Drugiej Strony*, a także bardziej obszerne teksty publikowane w działach *Świąteczna*, czy też *Opinie*. Autorami tych ostatnich byli zarówno dziennikarze „Gazety Wyborczej”, stale współpracujący z gazetą publicyści, jak i goszczący na jej łamach dziennikarze stale współpracujący z innymi tytułami czy też naukowcy. Po zsumowaniu wszystkich opublikowanych w analizowanym okresie artykułów określonych jako w mniejszym lub większym stopniu antylustracyjne (kategorie: *zdecydowanie antylustracyjny*, *antylustracyjny*,

umiarkowanie antylustracyjny), ich częstość wyniosła 26,05%. Dla porównania częstość wszystkich artykułów określonych jako w mniejszym bądź większym stopniu prolustracyjne (kategorie: *zdecydowanie prolustracyjny, prolustracyjny, umiarkowanie prolustracyjny*) wyniosła 5,04%.

Rozkład publikacji dotyczących lustracji pod kątem ich wydźwięku przedstawia Tabela 1.

Tabela 1. Wydźwięk artykułów dotyczących lustracji opublikowanych w „Gazecie Wyborczej”

Wydźwięk artykułu		
zdecydowanie antylustracyjny	7	5,88%
antylustracyjny	15	12,61%
umiarkowanie antylustracyjny	9	7,56%
neutralny	80	67,23%
umiarkowanie prolustracyjny	4	3,36%
prolustracyjny	1	0,84%
zdecydowanie prolustracyjny	1	0,84%
nie można określić	2	1,68%
Liczebność/Częstość	119	100%

Źródło: badania własne

WYDŹWIĘK ARTYKUŁÓW – „DZIENNIK. POLSKA, EUROPA, ŚWIAT”

W „Dzienniku. Polska, Europa, Świat” w analizowanym okresie liczba publikacji dotyczących lustracji była nieznacznie większa w porównaniu do „Gazety Wyborczej” - wyniosła ona 124 treści. Podobnie jak w przypadku „Gazety Wyborczej” miesiącem, w którym najczęściej publikowano treści dotyczące lustracji, był czerwiec (86 artykułów). W maju artykułów poświęconych lustracji było 36, zaś w kwietniu, podobnie jak w „Gazecie Wyborczej”, pojawiły się zaledwie dwie publikacje na ten temat.

Jeżeli chodzi o wymowę artykułów publikowanych w „Dzienniku”, to podobnie jak w „Gazecie Wyborczej” największy odsetek stanowiły publikacje o wydźwięku neutralnym (72,58%). Były to w ogromnej większości artykuły o charakterze informacyjnym

publikowane w dziale *Polityka*. Ich autorami byli dziennikarze gazety, zaś publikacje te nie zawierały stanowiska autorów odnośnie opisywanych treści. Drugą pod względem liczebności kategorią artykułów były artykuły o wymowie prolustracyjnej, które stanowiły 14,52% ogółu opublikowanych w „Dzienniku” tekstów. Tutaj obok tekstów zamieszczanych w dziale *Polityka* przygotowywanych przez komentatorów regularnie publikujących w „Dzienniku”, a także komentatorów zapraszanych na łamy gazety okazjonalnie, duży udział stanowiły publikacje zamieszczane w dziale *Komentarze&Opinie* autorstwa dziennikarzy stale współpracujących z innymi tytułami prasowymi, naukowców oraz polityków.

Po zsumowaniu wszystkich opublikowanych w analizowanym okresie artykułów określonych jako w mniejszym lub większym stopniu prolustracyjne (kategorie: *zdecydowanie prolustracyjny, prolustracyjny, umiarkowanie prolustracyjny*), ich częstość wyniosła 23,39%. Częstość wszystkich artykułów określonych jako w mniejszym bądź większym stopniu antylustracyjne (wyłącznie kategorie: *antylustracyjny i umiarkowanie antylustracyjny*, bowiem w analizowanym okresie nie pojawił się żaden artykuł o wydźwięku *zdecydowanie antylustracyjnym*) wyniosła natomiast (3,22%).

Rozkład publikacji dotyczących lustracji pod kątem ich wydźwięku przedstawia Tabela 2.

Tabela 2. Wydźwięk artykułów dotyczących lustracji opublikowanych w „Dzienniku. Polska, Europa, Świat”

Wydźwięk artykułu		
zdecydowanie antylustracyjne	0	0
antylustracyjne	2	1,61%
umiarkowanie antylustracyjne	2	1,61%
neutralne	90	72,58%
umiarkowanie prolustracyjne	2	1,61%
prolustracyjne	18	14,52%
Zdecydowanie prolustracyjne	9	7,26%

nie można określić	1	0,81%
Liczebność/Częstość	124	100%

Źródło: badania własne

TEMATYKA ARTYKUŁÓW

Artykuły dotyczące lustracji podzielone zostały na kilka głównych kategorii:

- *Lustracja w Kościele* – do tej kategorii zaliczone zostały artykuły związane z problematyką współpracy części duchowieństwa z komunistycznymi służbami specjalnymi, a także koncepcjami rozwiązania tej kwestii (regulacje cywilnoprawne, regulacje wewnątrzkościelne). W ten sposób kategoryzowano także publikowane na łamach analizowanych tytułów wypowiedzi hierarchów kościelnych odnośnie szeroko rozumianych kwestii lustracyjnych.

- *Procedury i regulacje prawne związane z lustracją* – do tej kategorii zaliczono teksty dotyczące uregulowań prawnych obejmujących lustrację (z wyłączeniem tekstów na temat procesów lustracyjnych). W większości były to treści na temat nowelizacji ustawy lustracyjnej z 2006 r., nad którą prace toczyły się w analizowanym okresie.

- *Procesy lustracyjne i pokrewne* – w tej kategorii znalazły się teksty informujące o procesach lustracyjnych i relacjonujące ich przebieg, a także artykuły dotyczące procesów sądowych pośrednio związanych z lustracją (np. procesy cywilne wytoczone w wyniku określenia jednej ze stron sporu mianem „agenta”).

- *Informacje o dokumentach IPN dotyczących byłych lub obecnych funkcjonariuszy publicznych* – do tej kategorii zaliczono wszystkie teksty informujące o fakcie istnienia dokumentów świadczących o możliwej współpracy byłego lub obecnego funkcjonariusz publicznego z dawną służbą specjalną.

TEMATYKA ARTYKUŁÓW – „GAZETA WYBORCZA”

Wśród artykułów dotyczących lustracji opublikowanych w „Gazecie Wyborczej”, blisko połowę stanowiły teksty poświęcone lustracji w Kościele (48,74%). Drugą pod względem liczebności kategorią tematyczną były artykuły informujące o pojawieniu się dokumentów lub informacji o ich istnieniu, które mogłyby wskazywać na współpracę byłych i obecnych funkcjonariuszy publicznych z dawnymi służbami specjalnymi (32,77%). Rządziej publikowane były teksty na tematy związane z kwestiami prawnymi regulującymi lustrację: 12,61% stanowiły artykuły dotyczące regulacji prawnych (głównie prac komisji sejmowej ds. nowelizacji ustawy lustracyjnej), zaś 4,20% stanowiły teksty dotyczące procesów

lustracyjnych. W kategorii *Inne* znalazły się dwa teksty: jednym z nich był główny artykuł we wspomnianym już wcześniej dodatku specjalnym, wydanym z okazji 17 rocznicy powstania „Gazety Wyborczej”, zatytułowany *Autolustracja Gazety Wyborczej*, drugim był artykuł, którego główną zawartość stanowił sondaż badający postawę Polaków względem lustracji¹¹.

Tabela nr 3 pokazuje dokładny rozkład treści opublikowanych w „Gazecie Wyborczej” pod kątem ich tematyki.

Tabela 3. Tematyka artykułów dotyczących lustracji opublikowanych w „Gazecie Wyborczej”

Tematyka		
Lustracja w Kościele	58	48,74%
Procedury i regulacje prawne związane z lustracją	15	12,61%
Procesy lustracyjne i pokrewne	5	4,20%
Informacje o dokumentach IPN obciążających byłych/obecnych funkcjonariuszy publicznych	39	32,77%
Inne	2	1,68%
Liczebność/Częstość	119	100%

Źródło: badania własne

TEMATYKA ARTYKUŁÓW – „DZIENNIK. POLSKA, EUROPA, ŚWIAT”

Rozkład artykułów pod względem kategorii tematycznych, jakie opublikowane zostały w „Dzienniku. Polska, Europa, Świat”, jest bardzo zbliżony do „Gazety Wyborczej”. Podobnie jak we wspomnianym tytule, w „Dzienniku” najwięcej artykułów dotyczyło lustracji w Kościele, a ich wartość procentowa również stanowiła niemal połowę wszystkich treści (48,74%). Drugą najczęstszą kategorią artykułów były artykuły informujące o pojawieniu się dokumentów lub informacji o ich istnieniu, które mogłyby wskazywać na współpracę byłych i obecnych funkcjonariuszy publicznych ze służbami bezpieczeństwa (36,29%). Z mniejszą

¹¹ zob. P. P., *Lustracja tak, ale nie dzika*, „Gazeta Wyborcza” nr 129 (2006), s. 1.

częstością publikowano artykuły dotyczące procedur i regulacji prawnych związanych z lustracją (9,68%), a jeszcze rzadziej treści związane z procesami lustracyjnymi i pokrewnymi (4,03%). Podobnie jak w przypadku „Gazety Wyborczej” dwa artykuły zostały zaklasyfikowane jako *Inne*. Pierwszym z nich był satyryczny felieton Igora Zaleskiego, w którym autor dowodził, że jedną z przyczyn istnienia ludzi, którzy w czasach PRL donosili na innych, jest sama natura Polaków, którzy w dalszym ciągu lubią bezinteresownie obrazić lub wyrządzić krzywdę osobom trzecim, co widać choćby na przykładzie wpisów obecnych na internetowych portalach¹². Drugim z tekstów, który znalazł się w tej kategorii jest artykuł Andrzeja Zybortowicza zamieszczony w dziale *Komentarze&Opinie*, w którym autor, opisując istniejącą strukturę państwa, starał się dowieść, że na bieżące wydarzenia w dalszym ciągu oddziałują powiązania z czasów PRL na linii dawny współpracownik – dawny funkcjonariusz SB¹³.

Tabela nr 4 pokazuje dokładny rozkład treści opublikowanych w „Dzienniku” pod kątem ich tematyki.

Tabela 4. Tematyka artykułów dotyczących lustracji opublikowanych w „Dzienniku. Polska, Europa, Świat”

Tematyka

Lustracja w Kościele	60	48,39%
Procedury i regulacje prawne związane z lustracją	12	9,68%
Procesy lustracyjne i pokrewne	5	4,03%
Informacje o dokumentach IPN obciążających byłych/obecnych funkcjonariuszy publicznych	45	36,29%
Inne	2	1,61%
Liczebność/Częstość	124	100%

Źródło: badania własne

¹² I. Z., *Internetowa Służba Bezpieczeństwa*, „Dziennik” nr 40 (2006), s. 2.

¹³ A. Z., *PiS nie zdołał jeszcze pokonać układu*, „Dziennik” nr 9 (2006), s. 27.

TEMATYKA ARTYKUŁÓW – ANALIZA PORÓWNAWCZA PUBLIKACJI „GAZETY WYBORCZEJ” ORAZ GAZETY „DZIENNIK. POLSKA, EUROPA, ŚWIAT”

W rozkładach artykułów opublikowanych w analizowanym okresie w obu pismach, zwłaszcza porównując ogólne kategorie tematyczne, wystąpiło wiele podobieństw. Obok tych zbieżności, zaistniało jednak kilka istotnych różnic, zarówno pod względem akcentowania szczegółowych tematów, które zaliczono w poczet przyjętych ogólnych kategorii tematycznych, jak i opisu aktorów w nich występujących. Szczegółowej analizie poddano artykuły opublikowane w ramach występującej najczęściej w obu tytułach kategorii tematycznej: *Lustracja w Kościele*. Wyodrębniono istotne wydarzenia, które opisywane były szerzej niż inne zagadnienia związane z szeroko rozumianą lustracją. Do tych wydarzeń zaliczono:

- **Sprawa ks. Czajkowskiego** – były to artykuły opisujące sprawę ujawnienia dokumentów z archiwów Instytutu Pamięci Narodowej, w wyniku których wystąpiły podejrzenia dotyczące współpracy z SB ks. Michała Czajkowskiego.
- **Sprawa ks. Malińskiego** – były to artykuły dotyczące ujawnienia dokumentów z archiwów Instytutu Pamięci Narodowej dotyczących domniemanej współpracy ks. Mieczysława Malińskiego ze Służbą Bezpieczeństwa PRL.
- **Sprawa ks. Zaleskiego** – były to artykuły opisujące historię sporu, który wywiązał się pomiędzy ks. Tadeuszem Isakowiczem-Zaleskim, a kard. Stanisławem Dziwiszem. Dotyczył on kwestii ujawnienia nazwisk księży-współpracowników SB związanych z kurią krakowską.

NAJCZĘŚCIEJ OPISYWANE WYDARZENIA – LUSTRACJA W KOŚCIELE

W ramach kategorii *Lustracja w Kościele*, do której przypisano najwięcej artykułów spośród treści opublikowanych w „Gazecie Wyborczej” najwięcej treści dotyczyło lustracji w Kościele w aspekcie ogólnym, w których autorzy odnosili się do różnych kwestii związanych z tą problematyką, rozważali czy przeprowadzenie lustracji w Kościele jest potrzebne. Niektórzy z autorów w mniejszy lub większy sposób krytykowali postawę Kościoła w latach 90-tych, która była opisywana przez nich jako jednoznacznie prolustracyjna¹⁴.

Wydaje się, że wydarzeniami, które miały istotny wpływ na zwiększenie liczby prasowych publikacji na temat lustracji w Kościele, były wspomniane wyżej sprawy ks. Czajkowskiego,

¹⁴ zob. J. M., *Ewangelia przeciwko teczkom*, „Gazeta Wyborcza” nr 132 (2006), s. 18; M. C., *Wojna na kościelne teczki*, „Gazeta Wyborcza” nr 146 (2006), s. 33 lub K. W., *Kościół w lustracyjnym chaosie*, „Gazeta Wyborcza” nr 105 (2006), s. 25.

ks. Zaleskiego oraz w mniejszym stopniu (w przypadku „Gazety Wyborczej”) sprawa ks. Malińskiego.

Tabela 5 przedstawia odsetek poszczególnych publikacji na temat lustracji w kościele z podziałem na publikacje dotyczące poszczególnych wydarzeń.

Tabela 5. Wydarzenia opisywane w publikacjach prasowych w ramach kategorii tematycznej *Lustracja w Kościele – „Gazeta Wyborcza”*

Lustracja w Kościele - opisywane wydarzenia

Sprawa ks. Czajkowskiego	11	18,97%
Sprawa ks. Zaleskiego	11	18,97%
Sprawa ks. Malińskiego	2	3,45%
Lustracja w Kościele - aspekt ogólny	34	58,62%
Liczebność/Częstość	58	100%

Źródło: badania własne

Dla porównania odsetek poszczególnych publikacji związanych z lustracją w Kościele w gazecie „Dziennik. Polska, Europa, Świat” kształtował się w sposób prezentowany w tabeli nr 6.

Tabela 6. Wydarzenia opisywane w publikacjach prasowych w ramach kategorii tematycznej *Lustracja w Kościele – „Dziennik. Polska, Europa, Świat”*

Lustracja w Kościele - opisywane wydarzenia

Sprawa ks. Czajkowskiego	15	25%
Sprawa ks. Zaleskiego	14	23,33%
Sprawa ks. Malińskiego	7	11,67%
Lustracja w Kościele - aspekt ogólny	24	40%

Liczebność/Częstość	60	100%
----------------------------	----	------

Źródło: badania własne

Jak widać, sprawy ks. Czajkowskiego i ks. Zaleskiego, biorąc pod uwagę liczbę poświęconych im publikacji, można uznać za kwestie istotne z punktu widzenia obu analizowanych tytułów. Redaktorzy „Dziennika” nieco większą uwagę skupili na sprawie ks. Malińskiego, poświęcając jej 7 publikacji, natomiast w „Gazecie Wyborczej” przedstawienie tego tematu zostało ograniczone do dwóch publikacji. Obie zostały opublikowane w tym samym numerze „Gazety” i koncentrowały się na przekazaniu informacji o tym, że „Tygodnik Powszechny” z uwagi na pojawiające się doniesienia o istniejących dokumentach IPN, które mogą obciążać księdza, zawiesił współpracę z duchownym.

ZAKOŃCZENIE

Celem niniejszej pracy było przedstawienie obrazu lustracji nakreślonego w dwóch ogólnopolskich dziennikach „Gazecie Wyborczej” oraz „Dzienniku. Polska, Europa, Świat”. Przedstawiona w poniższej pracy analiza w oczywisty sposób nie może wyczerpywać zagadnienia problematyki lustracyjnej w debacie publicznej, jaka toczyła się intensywnie w okresie, którego dotyczyła analiza. Uprawnia jednak do sformułowania kilku wniosków.

Po pierwsze, biorąc pod uwagę analizowane teksty, zarówno w „Gazecie Wyborczej”, jak i w „Dzienniku. Polska, Europa, Świat” uwagę zwraca bardzo duża liczba artykułów o wydźwięku neutralnym (ponad 67% w „Gazecie Wyborczej” i ponad 72% w „Dzienniku”). Można na tej podstawie zaryzykować stwierdzenie, że stereotypowy obraz mediów, zgodnie z którym dzienniki w sposób twórczy kreują rzeczywistość, nie jest prawdziwy. Jak widać, informacyjna funkcja prasy, w przypadku analizowanych tekstów, została wypełniona – większość z analizowanych treści miała charakter neutralny, natomiast artykuły, w których autorzy ujawniali swoje preferencje, dokonywali wartościowania, miały zazwyczaj charakter publicystycznego komentarza.

Po drugie, na podstawie analizy wydźwięku badanych artykułów można stwierdzić, że w obu analizowanych tytułach uwidoczniły się pewne tendencje. I tak, w analizowanym okresie w „Gazecie Wyborczej” zakodowano przeszło pięć razy więcej artykułów o wymowie antylustracyjnej (31 artykułów - 26,05%) niż o wymowie prolustracyjnej (6 artykułów - 5,04%). W „Dzienniku” natomiast ta tendencja jest odwrotna, co więcej liczba artykułów o wymowie prolustracyjnej (29 artykułów - 23,39%) stanowiła więcej niż siedmiokrotność liczby artykułów o wymowie antylustracyjnej (4 artykuły - 3,22%).

Po trzecie, okresem analizy były miesiące od kwietnia do czerwca 2006 r. Kwiecień 2006 r. był miesiącem, w którym na polskim rynku prasowym pojawił się "Dziennik. Polska, Europa, Świat". Przed przystąpieniem do analizy sformułowano hipotezę, że w momencie pojawienia się na rynku, pismo stara się jak najdokładniej określić swój profil, także w celu wyjścia naprzeciw oczekiwaniom swej "grupy docelowej", a zatem teksty publikowane w początkowym okresie działalności pisma, z dużym prawdopodobieństwem będą wyraziste, a co za tym idzie przydatne dla badacza. Jak widać, hipoteza ta nie sprawdziła się do końca, biorąc pod uwagę choćby odsetek artykułów o wymowie neutralnej, informacyjnej.

Po czwarte, w okresie, którego dotyczyło badanie, można mówić o wysokiej reprezentacji tekstów dotyczących lustracji w Kościele. Jednym z wydarzeń, które miały na to wpływ była na pewno pielgrzymka Benedykta XVI do Polski (miała ona miejsce na początku czerwca 2006 r.). Ówczesny papież wypowiedział wówczas słowa, które część z komentatorów zinterpretowała jako odniesienie do lustracji w Polsce. Pojawiły się nawet nieliczne głosy, wedle których "wypłynięcie" akurat w tym momencie spraw zarówno ks. Malińskiego, jak i ks. Czajkowskiego, które były dość szeroko opisywane, także w analizowanych w tej pracy tytułach, miało bezpośredni związek z pielgrzymką papieża. Generalnie rzecz ujmując, pielgrzymka mogła przyczynić się do zwiększenia liczby treści na temat Kościoła (a co za tym idzie także lustracji duchownych) w agendzie rozlicznych mediów. Innym z powodów tak dużej liczby tekstów na temat lustracji w Kościele, jakie zostały opublikowane w analizowanym okresie była specyficzna sytuacja prawna duchowieństwa w kontekście lustracji. Księża nie byli wymienieni w żadnym z obowiązujących aktów prawnych dotyczących lustracji jako funkcjonariusze publiczni, zatem nawet w przypadku podejrzenia danego duchownego o współpracę z SB nie mogło być mowy o drodze formalno-prawnej. Dlatego też w przypadku tej kategorii społeczno-zawodowej lustracja w specyficznej formie „przecieku medialnego” mogła występować częściej niż w innych przypadkach.

Literatura

1. Babbie, E., *Podstawy badań społecznych*, Warszawa 2008
2. Dudek, A., *Pierwsze lata III Rzeczypospolitej*, Kraków 2004
3. Karpiński, J., *Trzecia niepodległość. Najnowsza historia Polski*, Warszawa 2001
4. Kolczyński, M., *Strategie komunikowania politycznego*, Katowice 2008
5. Piekot, T., *Dyskurs polskich wiadomości prasowych*, Kraków 2006
6. Roszkowski, W., *Najnowsza historia Polski 1980-2006*, Warszawa 2007
7. Zybertowicz, A., *W uścisku tajnych służb*, Komorów 1993
8. Program partii Prawo i Sprawiedliwość 2005 r.
<http://www.pis.org.pl/doc.php?d=unit&id=3> [dostęp: 20.06.2015]
9. Wirtualnemedial.pl, czytelnictwo prasy w I poł. 2006 r.
<http://www.wirtualnemedial.pl/arttykul/czytelnictwo-prasy-w-i-polroczu-2006#> [dostęp: 08.05.2018]